

Η υμνογραφική προσέγγιση μίας «συμβιβαστικής» Οικουμενικής Συνόδου

/ [Πνευματικά Αποσπάσματα](#)

- Γράφει ο Παντελεήμων Λεβάκος, υπ. Δρ., Τμήματος Θεολογίας, ΕΚΠΑ

α. Εισαγωγικά.

«Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, Μνήμην ἐπιτελοῦμεν τῶν Ἁγίων ἑξακοσίων τριάκοντα θεοφόρων Πατέρων τῆς ἐν Χαλκηδόνι Ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς τετάρτης Συνόδου»[1]. Η εν λόγω φράση με την οποία εκφράζεται το περιεχόμενο της εορτής των αγίων Πατέρων που χρονολογικά τοποθετείται μεταξύ της 13ης και της 19ης Ιουλίου, αποτυπώνει τον εορτασμό μίας Οικουμενικής Συνόδου η οποία κλήθηκε να συμβιβάσει την ανάγκη για την αποσαφήνιση της δογματικής διδασκαλίας με την εξίσου απόλυτη ανάγκη για την επίλυση προβλημάτων διοικητικής φύσεως της Εκκλησίας. Η δογματική απόκλιση αφορούσε τον Ιησού Χριστό, ενώ τα διοικητικά ζητήματα αφορούσαν στον καθορισμό της δικαιοδοσίας της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως σε συγκεκριμένες περιοχές της αυτοκρατορίας, όπως επίσης και την επίλυση της διαμάχης μεταξύ των Εκκλησιών Αντιοχείας και Ιεροσολύμων για τις περιοχές στις οποίες θα ασκούσαν ποιμαντική δικαιοδοσία.

β. Η Τετάρτη Οικουμενική Σύνοδος: σκοπός και σύγκλιση.

Ο καθορισμός του χριστολογικού δόγματος, δηλαδή της διδασκαλίας της Εκκλησίας σχετικά με τον Ιησού Χριστό και την Ενανθρώπησή Του, ήταν μία μακρά και επίπονη διαδικασία, η οποία διήρκεσε από την πρωτοχριστιανική περίοδο έως τα μέσα του ενάτου αιώνα (843)[2]. Η διαδικασία αυτή διήλθε πολλά και διαφορετικά στάδια, τα οποία είχαν πολλαπλές επιπτώσεις αφενός για την ενότητα της Εκκλησίας και αφετέρου για την άσκηση της ποιμαντικής δικαιοδοσίας των πέντε πατριαρχικών Θρόνων της χριστιανικής οικουμένης. Η Τέταρτη Οικουμενική Σύνοδος συνεκλήθη στη Χαλκηδόνα το έτος 451, αρχικά με σκοπό την ύπαρξη σαφούς τοποθέτησης ότι ο Ιησούς Χριστός ήταν τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος κατά τη Σάρκωσή Του, ενώ στη συνέχεια παρείχε τις απαραίτητες διευκρινήσεις στις Εκκλησίες σχετικά με την άσκηση της ποιμαντορίας τους[3]. Ωστόσο, οι λύσεις οι οποίες αποδόθηκαν, αν και «ὀρθοτόμησαν καὶ ἐδόξασαν τῆς εὐσεβείας τὸ μέγα Μυστήριον»[4], εντούτοις προκάλεσαν τριγμούς στην ενότητα του εκκλησιαστικού σώματος[5]. Μία οικογένεια Εκκλησιών (η Κοπτική της Αιγύπτου, η Αρμενική, η Αιθιοπική, η Συρο-Ιακωβιτική και η Συριακή Εκκλησία Μαλανκάρ των περιοχών της Ινδίας και της Ερυθραίας) διέρρηξε την ενότητα με τους πέντε επίσημους πατριαρχικούς Θρόνους (Ρώμη, Κωνσταντινούπολη, Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Ιεροσόλυμα), ενώ τέθηκαν τα θεμέλια για την προετοιμασία του Μεγάλου Σχίσματος των Εκκλησιών Ρώμης και Κωνσταντινουπόλεως το έτος 1054. Το ερώτημα το οποίο τίθεται στην προκειμένη περίπτωση είναι το εξής· πώς η υμνολογία καλείται να περιγράψει τα όσα εκτυλίχθηκαν στις εργασίες της εν λόγω Οικουμενικής Συνόδου;

γ. «Ὁ ὑφαντὸς ἐκ τῆς ἄνω θεολογίας χιτῶν».

Ἡ ἀπάντηση στο παραπάνω ερώτημα προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐξέταση συνολικὰ τῶν ὕμνων τοῦ Ὁρθοῦ τῆς εορτῆς. Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φιλόθεος Κόκκινος (1353-1355, 1364-1376)[6], ὁ ὁποῖος συνέθεσε τοὺς Κανόνες τῆς εορτῆς, ἀποδίδει ἐμφαση στὸ δογματικὸ τμῆμα τῶν αποφάσεων τῆς Συνόδου. Ἡ ἀκροστιχίδα τοῦ κανόνα, «Πλάνης ἀνυμνῶ δεξιούς καθαιρέτας»[7], φανερῶνει τὴν πρόθεση τοῦ ὑμνογράφου νὰ μὴν πραγματοποιηθεῖ ἡ οποιαδήποτε μνεῖα στὶς διαμάχες τῶν πατριαρχικῶν Θρόνων γιὰ τὰ πρεσβεῖα τιμῆς καὶ τὶς περιοχὲς δικαιοδοσίας τοὺς. Ὁ ὑμνογράφος συνθέτει δύο κανόνες· ὁ πρῶτος κανόνας εἶναι τονισμένος σὲ ἦχο Πρῶτο με σκοπὸ τὸ πανηγυρικὸ καὶ θριαμβευτικὸ ἀκουσμα τοῦ ἡχοῦ νὰ ἀναδείξει τὴν επικράτηση τῆς ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς αἰρετικῆς ἀπειλῆς. Ὁ δεῦτερος κανόνας εἶναι τονισμένος σὲ ἦχος Πλάγιο τοῦ Τετάρτου ὥστε τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας νὰ κατανοήσῃ τὴ διατυπωμένη δογματικὴ διδασκαλία ἐντὸς τῶν ὕμνων με τὴν ἀκρόαση τοῦ διδακτικοῦ καὶ ελαφρῶς χαροποιοῦ ὕφους τοῦ ἐν λόγῳ ἡχοῦ. Ὁ ὑμνογράφος εὐχαριστεῖ τὸ Δεσπότη Χριστὸ ἐπειδὴ οἱ σοφοὶ Πατέρες «ἡμῖν ἐξεκάλυψαν ἓνα τρισυπόστατον, Θεὸν τρανῶς καὶ πανσθενῆ ἐδίδαξαν, τῆς πλάνης πάντας ῥυσάμενοι»[8].

Ἡ θεολογία τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου οφείλει χάριτες στὸν ἅγιο Κύριλλο, ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος θεολόγησε γιὰ τὴν υποστατικὴ ἑνωση τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρώπινης οὐσίας στὸν σαρκωμένο Ἰησοῦ Χριστό. Ἐπομένως, ὁ ὑμνογράφος Φιλόθεος μόλις σὲ μία στροφή ἀποτυπώνει τὸν πυρήνα τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου καὶ μνημονεύει τὴ θεολογία τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (370-444), ὁ ὁποῖος εἶχε ἀποβιώσει πρὶν τὴ σύγκληση τῆς Συνόδου· «Ἐξακοσίῳ, ὁ ἀριθμὸς

τριάκοντα, εὐσεβεστάτων ἀνδρῶν, τὴν Εὐτυχοῦς πλάνην, καὶ Σεβήρου αἵρεσιν, καταβαλόντες ἔφασαν. Ἐν δυσὶ ταῖς οὐσίαις, Χριστὸν κηρύττομεν, βαίνοντες ἔπεισι Κυρίλλου τοῦ μάκαρος»[9]. Ἡ συγγραφή της ακολουθίας κατὰ τὴ διάρκεια της μὴ ὑπαρξης κοινωνίας μεταξύ των Εκκλησιῶν Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἐμπόδισε τὸν Φιλόθεο Κόκκινο νὰ ἀναδείξει τὸ ρόλο της Εκκλησίας Ρώμης ὡς πρὸς τὴ διαφύλαξη τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος ἐκείνη τὴ χρονικὴ περίοδο. Ἄλλωστε, ἦταν ἀρκετὲς οἱ φορὲς, τουλάχιστον ἕως τὸ ἔτος 861, κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ Εκκλησία Ρώμης υπερασπίσθηκε τὴν ὀρθή πίστη ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως εἶχε ἀκολουθήσει τὴν ἐσφαλμένη οδὸ στὴ διαχείριση των θεολογικῶν ἐρίδων[10]. Ὁ ὑμνογράφος ἐπισημαίνει ὅτι «νόμους τοὺς τοῦ Πνεύματος, μελέτην ποιούμενοι, τοὺς πρακτικοὺς νόμους Σοφοί, καταπεμφθέντας πρὸς ὑμᾶς, ἐκ Ῥώμης ἐδέξασθε, καὶ ἀναπτύξαντες φωτὶ τῷ τοῦ Πνεύματος, τὴν Ἐκκλησίαν καλῶς ἐστήριζατε»[11]. Ἐπίσης, «δῶρον θεῖον τὰς ἐκ Ῥώμης γραφὰς λογισάμενοι, ἐπ’ ἐκείναις εὐσεβείας τὸν πύργον ἐστήριξαν, οἱ σοφοὶ Διδάσκαλοι, διττὰς Χριστοῦ τὰς ἐνεργείας, ὡς καὶ τὰς φύσεις κηρύξαντες»[12].

Ἡ οἰκογένεια των Εκκλησιῶν ἡ ὁποία ἀποκόπηκε με τὴ θέλησή της ἀπὸ τὸ σῶμα της Εκκλησίας δὲν μνημονεύεται εὐθέως ἀπὸ τὸν ὑμνογράφο καὶ πατριάρχη Φιλόθεο. Οἱ ὕμνοι, οἱ ὁποῖοι ψάλλονται στους Αἶνους τοῦ Ὁρθοῦ της ἐν λόγῳ Κυριακῆς εἶναι τονισμένοι σὲ ἤχο Πλάγιο τοῦ Δευτέρου ὥστε νὰ ἀναδειχθεῖ ἐκ νέου ἡ πρόθεση τοῦ ὑμνογράφου με διδακτικὸ καὶ συνάμα περιληπτικὸ ὕφος νὰ ἀνακεφαλαιώσῃ τὰ ὅσα παρέθεσε στους Κανόνες της ἡμέρας. Τὸ τραχὺ ἀκουσμα τοῦ Πλαγίου Δευτέρου, ὅπως αὐτὸ ἐκφράζεται στα ὑπάρχοντα Προσόμοια της εορτῆς, ἐπιλέγεται ὡς τὸ καταλληλότερο γιὰ τὴ σύντομη ἐπανάληψη καὶ ἐμπέδωση των ὅσων προκάλεσαν τὴ σύγκληση της Συνόδου καὶ ἐπακόλουθα καθόρισαν τὴν ἐκβασή της. Ὁ Ὁρος της Συνόδου χαρακτηρίζεται ὡς «θεοδίδακτος», ἐνῶ οἱ Πατέρες με τὴ χρῆση της «σφενδόνης τοῦ Πνεύματος» ἀπέβαλλαν ἀπὸ τὸ πλήρωμα της Εκκλησίας «τοὺς βαρεῖς ἤλασαν, καὶ λοιμῶδεις λύκους». Ἡ ἀποβολὴ των αἰρετικῶν ἀπὸ τὴν Εκκλησία, ὅπως ἐπίσης καὶ ὅσων ἐπέλεξαν νὰ ἀποκοποῦν ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα ἐνότητα, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν πατριάρχη Φιλόθεο ὡς πορεία πρὸς τὸν πνευματικὸ θάνατο ἐπειδὴ «ἀνιάτως ἐνόσησαν»[13].

δ. Συμπεράσματα

Ἡ ὑμνολογικὴ προσέγγιση τοῦ Φιλοθέου Κόκκινου στὴν Τέταρτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο ἀποτυπώνει τὸν ἴδιο τὸ χαρακτήρα της Συνόδου της Χαλκηδόνας. Οἱ προσπάθειες των συμμετεχόντων Πατέρων νὰ οδηγήσουν σὲ διαλλαγὴ τὶς Εκκλησίες οἱ ὁποῖες φιλονικούσαν γιὰ τὶς περιοχὲς δικαιοδοσίας τους, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ προσπάθεια γιὰ τὸν κατάρτισμό της δογματικῆς διδασκαλίας περὶ της θείας

και της ανθρώπινης φύσεως του Ιησού Χριστού, συνθέτουν το χαρακτήρα της «συμβιβαστικής» Συνόδου του 451. Ο υμνογράφος Φιλόθεος πετυχαίνει να συμβιβάσει στους Κανόνες και τους Αίνους της Ακολουθίας όλα τα παραπάνω, αποσιωπώντας εν μέρει ότι η εν λόγω Σύνοδος έγινε η αφορμή για την αποκοπή των Αρχαίων Ανατολικών Εκκλησιών, όπως επίσης και η σπίθα η οποία πυροδότησε τον σταδιακό χάσμα μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως και Ρώμης. Εν κατακλείδι, η υμνογραφία της εν λόγω Κυριακής φανερώνει τον τρόπο με τον οποίο η Εκκλησία μερίμνησε ώστε ο προσευχόμενος να προσλάβει το θεολογικό νόημα της ημέρας, όπως επίσης και τις αδιαμφισβήτητες ιστορικές αλήθειες σχετικά με την πορεία διαμόρφωσης του δόγματος όπως το γνωρίζουμε σήμερα. Γένοιτο!

Παραπομπές:

- [1] Βαρθολομαίος Κουτλμουσιανός (επ.), Μηναίον τοῦ Ιουλίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, ἐν Ἀθῆναις 1967, σ. 73.
- [2] Βλάσιος Ιω. Φειδάς, Εκ-κλη-σι-α-στι-κή Ι-στο-ρί-α, Α-πὸ την αρ-χή μέ-χρι την Ει-κο-νο-μα-χί-α, Αθήνα, τ. Α΄, χ.ε., Αθήνα (2)1994, σ. 19.
- [3] Georg Ostrogorsky, Ι-στο-ρί-α του Βυ-ζαν-τι-νού Κρά-τους, τ. Α΄ (μτφρ. Ιωάννη Παναγοπούλου), εκδ. Βασιλόπουλος, Αθήνα (5)1997, σ. 122.
- [4] Βαρθολομαίος Κουτλμουσιανός (επ.), Μηναίον τοῦ Ιουλίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, ἐν Ἀθῆναις 1967, σ. 73.
- [5] Ιωάννης Ε. Καραγιαννόπουλος, Ιστορία Βυζαντινού Κράτους, τ. Α΄, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 278-280.
- [6] Μανουήλ Ι. Γεδεών, Πατριαρχικοί Πίνακες (ειδήσεις ιστορικά βιογραφικά περί των πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως από Ανδρέου του πρωτοκλήτου μέχρις Ιωακείμ Γ΄ του από Θεσσαλονίκης, 36-1884), εκδ. Otto Keil, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890, σ. 431-439.
- [7] Βαρθολομαίος Κουτλμουσιανός (επ.), Μηναίον τοῦ Ιουλίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, ἐν Ἀθῆναις 1967, σ.72.
- [8] Βαρθολομαίος Κουτλμουσιανός (επ.), Μηναίον τοῦ Ιουλίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, ἐν Ἀθῆναις 1967, σ. 72.
- [9] Βαρθολομαίος Κουτλμουσιανός (επ.), Μηναίον τοῦ Ιουλίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, ἐν Ἀθῆναις 1967, σ. 73.
- [10] Averil Cameron, "Byzantium and the Past in the Seventh Century: The Search for Redefinition", στο Changing Cultures in Early Byzantium, εκδ. Ashgate, Aldershot 1996, σ. 268-269.
- [11] Βαρθολομαίος Κουτλμουσιανός (επ.), Μηναίον τοῦ Ιουλίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, ἐν Ἀθῆναις 1967, σ. 74.
- [12] Βαρθολομαίος Κουτλμουσιανός (επ.), Μηναίον τοῦ Ιουλίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, ἐν Ἀθῆναις 1967, σ. 74.

[13] Βαρθολομαῖος Κουτλμουσιανός (επ.), Μηναῖον τοῦ Ιουλίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, ἐν Ἀθῆναις 1967, σ. 75.

Πηγή: pemptousia.gr